

Kulturdepartementet
Postboks 8030 Dep., 0030 Oslo.
postmottak@kud.dep.no

Oslo, 14.05.2015

"Kunstens autonomi og kunstens økonomi"
Utredning om kunstnerøkonomien – høringssvar fra Norsk Billedhoggerforening

Norsk Billedhoggerforening (NBF) setter stor pris på at det er gjort et omfattende og grundig utredningsarbeid og at det er fremskaffet et oppdatert tallmateriale. Vi er spesielt glad for den oppmerksomhet som nå rettes mot kunstnerens muligheter for å skape kunst. Dette har lenge vært et stort savn.

Vigdis Moe Skarsteins utredning konkluderer med at vekten fremover bør ligge på å styrke kunstnernes vilkår på de tre ulike arenaene – det offentlige, det private og det internasjonale markedet, slik at kunstnernes arbeid blir økonomisk bærekraftig. Utredningen har en helhetlig tenkning og en forståelse av at kunstnerisk praksis bæres av den enkelte kunstner:

"Det er viktig ikke å tape den enkelte kunstner av syne. Kunstnere må kunne leve av sin kunst og kunstneriske kompetanse dersom samfunnet skal få det mangfoldet av kunstneriske ytringer vi ønsker.» (s.17)

NBF vil fremheve at det prisverdige i at utredningen inntar dette perspektivet.

NBF viser til høringssvar fra NBK

Norsk Billedhoggerforening (NBF) er en landsdekkende fagorganisasjon for profesjonelle billedhuggere med over 400 medlemmer. Foreningen representerer dermed flesteparten av alle profesjonelle skulptører, på tvers av sjanger og kunstnerisk posisjon. Vi er en av Norske Billedkunstneres (NBKs) landsdekkende fagorganisasjoner. Våre innspill og kommentarer til utredningen er i stor grad i tråd med dem som vil fremgå av NBKs høringssvar. Vi vil derfor henvise til dette høringssvaret, samtidig som vi velger å betone noen særskilte temaer som i særlig grad angår oss.

Kunstnere, del av en større næringskjede

Kunst skapes av enkeltkunstnere i små virksomheter, som regel i enkeltpersonsforetak. Disse utgjør kulturlivets «primærnæringer» i en større næringskjede. Kunstnerens arbeid skaper store verdier på landsbasis og er med på å sysselsette mange.

De økonomiske mekanismene mellom kunst og marked er imidlertid høyst kompliserte, og effektene er lite forutsigbare. Å skape kunst er alltid et økonomisk risikoprojekt, avkastning kan aldri garanteres. Kunstnerisk kvalitet og økonomisk utbytte er uavhengige størrelser. Ikke sjelden gir kunst økonomisk avkastning først etter mange år, tidvis først etter at kunstnerens livsløp er avsluttet.

Kunstens verdi, ikke bare av økonomisk art

Undersøkelser med et økonomisk fokus kommer uansett til kort når det gjelder å måle kunstens totale verdi. Det er derfor prisverdig at Moe Skarsteins utredning er tydelig på viktigheten av kunstens autonomi og kunstens samfunnsverdi utover det rent instrumentelle. Dette må poengteres: I sin kjerne handler kunst om andre verdier enn dem som umiddelbart kan måles i omsetnings- og sysselsettingstall. Kunstens kraft i samfunnet kan uansett ikke reduseres til rene tallverdier. Da mangler regnestykket det aller viktigste, selve kjernen i hva kunsten hele tiden søker å skape og tilby. Kunst søker erkjennelse. Kunst responderer på, og påvirker, samfunnsklima og tidsånd. Kunsten gir oss sensibilitet, identitet, spørsmål, innsikt og refleksjon – den konfronterer, varsler, utfordrer og bidrar til dannelsen. Gode kunstuttrykk virker utover sin samtid.

Kunst har en funksjon i forhold til den generelle samtalen i offentligheten, og i så måte har kunst en demokratifremmende funksjon. Fri kunst bidrar til å holde «ytringsrommet» åpent. Dette er et aspekt ved kunsten som berører vårt samfunn på overordnet vis, og med dette som bakgrunn er det av største betydning at det utformes en god kunstpolitikk som legger til rette for at kunstnere har økonomi til å bruke sin tid på å skape kunst. Det må være en selvfølge at gode kunstnere har et anstendig økonomisk utbytte av sin kunstneriske virksomhet.

Uheldig utvikling mht inntekt av kunstnerisk arbeid

Telemarksforsknings tallmateriale slår fast en utvikling som er svært uheldig: Kunstnere har hatt en betydelig inntektsnedgang fra 2006 til 2013. For billedkunstnere er dette fatalt, i og med at inntektsnivået allerede var svakt; en gjennomsnittlig årsinntekt fra kunstnerisk arbeid er i 2013 kun kr 89.000.

Kunstnerisk tilknyttede inntekter

Kunstnerisk tilknyttede inntekter er imidlertid gått opp med 16,5 %. Det er flott at kunstnerisk kompetanse verdsettes utover det skapende arbeidet, det er også viktig at samfunnet nyttiggjør seg kunstnerens kompetanse på ulike måter.

Vi vil likevel sterkt advare mot en trend der kunstnere får mindre avkastning av kunstnerisk virke og derfor skyves over på annet arbeid, det være seg kunstrelatert eller annet.

Utredningen sier: «*En nedgang i kunstnerisk inntekt fra 2006 til 2013 er kanskje mindre problematisk når kunstnerisk inntekt i hovedsak erstattes med inntekt fra kunstnerisk tilknyttet virksomhet.*» (s. 29) Dette er en svært uheldig formulering, og vi er overrasket over at rapporten ikke er mer opptatt av at kunstnere skal skape kunst. En kan få inntrykk av at man i rapporten er mer opptatt av at kunstnerne skal kunne forsørge seg selv med minst mulig bruk av offentlig støtte, enn at det faktisk skapes kunst.

Det er problematisk når kunstneres arbeidstid skyves over på kunstnerisk tilknyttet virksomhet. Det må være et mål at profesjonelle og gode kunstnere i all vesentlighet skal bruke sin tid til å skape kunst, noe annet er svært uheldig både for den enkelte kunstner, men også i et større, samfunnsmessig perspektiv. Kunstnere bør bruke sin tid på utvikle, og modne kunstnerskapet.

At det har vært en økning i kunstnerisk tilknyttet arbeid, kan en jo spekulere på grunnen til, men en kan anta at det blant annet skyldes økning i kulturbudsjettene – det er bygget flere kulturhus, vi har fått flere stillinger innen den kulturelle skolesekken osv. Dette er også oppgaver som støttes av det offentlige, men det er mye som tyder på at det fra det offentliges side oppleves som mer legitimt å bruke penger og gi god lønn i faste stillinger innenfor kultursektoren, enn å stimulere det frie kunstfeltet. Kunstnere trenger økonomi for å skape kunst og betaling for kunsten som skapes. I utformingen av en ny kunstpolitikk, må det være et premiss at kunstnere skal opp på et helt annet inntektsnivå for sitt kunstneriske virke.

Mer forskning trengs

Moe Skarsteins utredning er omfattende, men ser man på de enkelte fagområdene isolert, er hverken tallmaterialet eller analysene grundige nok. Det er behov for mer forskning som kan belyse de ulike kunstartene hver for seg.

I forbindelse med utredningen har det vært trukket en rekke konklusjoner som er svakt underbygget. F.eks. hevdes det at kunstnerpopulasjonen er for stor, men dette ser mest ut til å være en ubegrunnet påstand, i hvert fall når det gjelder billedkunst. Mye tyder på at rekrutteringen ikke er hovedproblemet. Vi tror at langsiktig, praktisk kulturpolitikk, svingninger i markedet og systemfeil er langt viktigere faktorer.

For å komme frem til gode virkemidler for en politikk som vil gavne billedkunstfeltet er man nødt for undersøke dette spesifikt. Og siden billedkunstneres inntekter er så katastrofale dårlige, er dette noe som må settes lengst oppe på den kulturpolitiske dagsorden, jf. formuleringen «**..de visuelle kunstneres økonomiske betingelser for å utøve sitt kunstneriske virke kan være svekket i perioden.**» (s. 33)

Vi mener at Staten ikke har tatt tilstrekkelig ansvar for kunstnernes økonomiske rettigheter. Det gjelder mht vederlag og det faktum at kunstnerne underbetales ved institusjoner med betydelig statlig støtte. Dette er av de tingene som må utredes nærmere. Vi trenger å vite mer om hele økonomien i billedkunstfeltet, hvor går pengene, og hvorfor har de kun i forsvinnende liten grad havnet som fortjeneste hos kunstnerne? Med mer forskning og bedre analyser vil man få et mer solid grunnlag for å forme en politikk som kan bøte på hovedproblemet: Kunstnere bruker inntekter fra andre områder for å finansiere at kunst skapes og vises for offentligheten. Per i dag er billedkunstnerne en *sponsor* i kulturlivet. For enkeltkunstneren er dette en stor belastning, i og med at man betaler med lavere livskvalitet (færre barn, lavere uttelling mht pensjon og andre sosiale rettigheter etc.) og tap av tid til «brødjobbing», noe som selvfølgelig er svært ugunstig mht å forvalte talent og utvikle kunstnerskap.

Billedhuggeres spesielle utfordringer

Mange skulptører har tidkrevende, kostnadskrevende og plasskrevende arbeidsprosesser og har ofte behov for innleid assistanse, produksjonsteknisk bistand og tilgang på spesialverktøy og utstyr. Billedhuggere møter ofte store utfordringer mht finansiering. Det er spesielt innenfor vår yrkesgruppe bortfallet av garantiinntekten er et stort tap. GI ga trygghet med hensyn til langsiktighet, tid til tidkrevende prosesser og økonomisk trygghet for å kunne inngå langsiktige leieforhold mht atelier. Skulptører møter dessuten spesielle utfordringer mht å finne egnede atelierer (lokalene må være store nok, ha enkel adgang/ brede dører, ingen trapper, evt. heis, løfteanordninger og annet spesialutstyr tilgjengelig) På et presset eiendomsmarked er det vanskelig for kunstnere med normal kunstnerøkonomi å skaffe egnede lokaler.

Fast kunstfradrag

Telemarksforsking slår fast at visuelle kunstnere har høye utgifter. Når utredningen slår fast at visuelle kunstnere i gjennomsnitt har 116.000 kroner i fradrag i næring (s. 34 -35), vil tallet for mange skulptører være betydelig høyere, pga store material- og produksjonskostnader. Finansiering er en stor utfordring.

Utredningen foreslår å innføre et minstefradrag for kunstnere (s. 116). Et minstefradrag er normalt et alternativ til reelle fradrag. Med høye produksjonsutgifter vil de reelle fradragene for skulptører ofte være svært høye, dermed har innføring av et minstefradrag overhodet ingen effekt på en kunstnergruppe med svært lav inntekt av kunstnerisk arbeid. Vi foreslår derfor at man heller innfører et fast kunstfradrag for kunstneryrket: **«Et slikt fradrag vil gi kunstnæringen en generell skattelette og styrke kunstnerens evne til å leve av kunsten»** (s. 116).

Entreprenørskap

Kunstnere er gjerne og ofte entreprenører, men likevel først og fremst kunstnere. Kunstnere utfører prosjekter både for offentlige og private oppdragsgivere. Vi mener at flere offentlige aktører og selskaper bør kunne stimuleres til å kjøpe kunst: Kommuner og fylkeskommuner, selskaper som bygger og drifter offentlige eiendommer, selskaper som bygger veier og jernbane. Også private aktører bør kunne oppmuntres, stimuleres og veiledes til i større grad å kjøpe kunst. Gode kunstprosjekter tilknyttet utdanningsinstitusjoner kan være viktig for å fremme unges forståelse av kunst, kunst i offentlig rom likeså.

Et godt eksempel på kunstnerisk entreprenørskap finner vi innenfor ordningen Kunst til statlige nybygg. Denne ordningen utarmes dessverre av Staten selv gjennom unntak for statsaksjeselskaper og statlige stiftelser. Disse selskapene står for noen av de største investeringene i nybygg og eiendom, og det at de ikke er underlagt ordningen har flere uheldige konsekvenser. Det fratar kunstnere mulighet til inntektsbringende arbeid direkte knyttet til kunstnerisk virke og og gjør det tilfeldig hvor mye som avsettes til kunst.

Arbeidsstipendet er viktigst

Arbeidsstipendet er en økonomisk overføring direkte til enkeltkunstneren. I og med at billedkunstnere skaper og drifter sin egen arbeidsplass, er dette det bidraget som fungerer mest hensiktsmessig. Det er dette som kommer kunstneren mest til gagn: det tjener til konsentrasjon rundt skapingsprosessen og sikrer frihet til originalitet og nyskaping. Det er en direkte overføring med *meget høy utnyttelsesgrad*. Det er udiskutabelt dette som gir best uttelling mht kunstnerisk mangfold og kvalitet. Som selvstendige næringsdrivende står kunstnere svakt når det gjelder sosiale rettigheter. At statlige arbeidsstipend utbetales som lønn, er derfor en stor fordel, i og med at det gir uttelling med hensyn til velferdsordninger.

Imidlertid gir et arbeidsstipend en uforholdsmessig lav årsinntekt, per i dag kun ca 40 % av gjennomsnittlig årslønn. Som også NBK påpeker, er det behov for at stipendene oppjusteres for å kompensere for det store fallet i realverdi som arbeidsstipendene har vært utsatt for siden 1960/ 70-tallet.

Det er gledelig at utredningen har samme syn:

"De langsiktige stipendene bør reguleres opp mot gjennomsnittet for lønnsutviklingen i samfunnet for øvrig. Dette vil skape en forutsigbar lønnsvekst på den delen av kunstnerens basisinntekt som ytes av staten.» (s. 99)

Behov for en økning i antallet stipendhjemler

I dag er det heldigvis så å si konsensus blant norske politikere om at kunstnerstipend er en bærebjelke i kunstnerøkonomien og at den er særlig viktig for billedkunstnere spesielt og det frie feltet generelt.

Imidlertid er det en uforholdsmessig lav andel av profesjonelle og aktive billedkunstnere som til enhver tid innehar et arbeidsstipend. Sidene arbeidsstipendet som nevnt er det mest nyttige redskapet for konsentrert kunstnerisk arbeid, det som gir høyest uttellingsgrad ved at det gis *direkte* til kunstneren, vil NBF oppfordre kulturmyndighetene til å starte en prosess med å øke *antallet* stipendhjemler for billedkunstnere. Vi er overbevist om at dette vil føre til høyere kunstnerisk kvalitet og større mangfold.

Maktspredning er et godt prinsipp, ikke minst mht mangfold. Det er ønskelig å kunne søke finansiering fra ulike kilder, også private. Et godt eksempel på privat finansiering av – hovedsakelig litterære – kunst- og kulturuttrykk er stiftelsen Fritt Ord, som gir selvstendige, viktige bidrag til kulturlivet. Per i dag er billedkunstdelen av kulturlivet underfinansiert, og da spesielt på produsentsiden. Et «Fritt Ord» for billedkunstnere ville vært svært velkomment. Ved privat finansiering av kunst er det imidlertid viktig at det legges føringer for å sikre kunstfaglig kvalitet. Kunsten må være fri.

Imidlertid er behovet for finansiering så stort at gode offentlige ordninger (statlige kunstnerstipender (arbeidsstipender), vederlags- og innkjøpsordninger, etc.) må styrkes og utvides, parallelt med at private ordninger utvikles.

Eget organ for forvaltning av kunstpolitikken

NBF er i likhet med NBK sterkt kritisk til utredningens forslag om et eget organ for forvaltning av kunstpolitikken. Vi tror dette vil kunne føre til en lukket og udemokratisk prosess rundt utforming, oppfølging og tilrettelegging av en kunstpolitikk.

Anbefaling

Norsk Billedhoggerforening er glade for rapporten «Kunstens autonomi og kunstens økonomi» og mener at den gir ett godt diskusjonsgrunnlag for utforming av norsk kunstpolitikk videre.

På vegne av NBFs styre
Christine Aspelund
Styreleder